

УДК 347.65/68

Надієнко О.І.¹, Бодзяк А.С.²

¹ канд. юрид. наук, доц. ЗНТУ

² студ. гр. Ю-117 ЗНТУ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОФОРМЛЕННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ

В Україні, як і в більшості країн Європи, підставою виникнення спадкового правонаступництва є заповіт або закон. Право на спадкування виникає спершу у осіб, визначених у заповіті. Лише за відсутності заповіту, визнання його недійсним або відмови від спадщини спадкоємців за заповітом право спадкувати одержують спадкоємці за законом.

За статтею 1233 ЦК, яка вперше дає визначення заповіту, заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. Заповіт стає свого роду юридично оформленою волею спадкодавця після його смерті.

Поряд з «традиційною» формою заповіту ЦК запроваджує ряд нових, не відомих українському законодавству. Ці види правочинів, притаманні законодавству країн Західної Європи, значно розширюють спадкову правоздатність громадян і на перший погляд здаються дуже прогресивними. Але деякі з них не так вдало застосовуються на практиці, як хотілось би того людству.

Новою формою правочину виступає секретний заповіт. Законом допускається складання таких заповітів, що посвідчуються нотаріусами без ознайомлення зі змістом. Процедура їх складання проста: особа, яка склала секретний заповіт, подає його нотаріусові в заклеєному та підписаному конверті. Нотаріус ставить на конверті свій посвідчувальний напис, скріплює печаткою і в присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує.

Разом з тим, запропонована ст. 1249 ЦК України процедура є суто технічною та не має нічого спільного з нотаріальним процесом. Це викликає проблему, так як посвідчуючи правочин, нотаріус зобов'язаний перевірити його зміст на відповідність вимогам закону та з'ясувати дійсну волю заповідача. Пересічний громадянин не має достатніх правових знань для кваліфікованого складання заповіту. Положення документу можуть бути нечіткими та неузгодженими, викликати суперечки після відкриття спадщини. Секретні заповіти наражаються на ризик залишитися нереалізованими. Практика показує, що великою популярністю цей заповіт не користується.

Потребує вирішення і питання підписання секретного заповіту: підписання самого тексту заповіту і підписання конверта, в якому він міститься. Щоб унеможливити тиск на потенційного спадкодавця з боку інших осіб, з приводу підписання конверта, у якому подається заповіт, необхідно внести уточнення, що підпис на конверті із заповітом робить заповідач у присутності нотаріуса, бо тільки подання заклеєного конверта самим заповідачем і його присутність при посвідченні конверта нотаріусом не є достатньою, щоб виключити можливість розбіжності волі заповідача з його волевиявленням.

Що ж до підписання тексту секретного заповіту, то вирішити це питання буде складніше. Нотаріус повинен роз'яснювати заповідачеві, що текст заповіту має бути складений таким чином, щоб розпорядження не викликало неясностей та суперечок після відкриття спадщини. Але навіть якщо заповідач і дотримається цієї вимоги, ймовірність визнання такого заповіту нікчемним залишається, оскільки законодавець не надає чіткої відповіді на питання, чи необхідна наявність у тексті заповіту таких реквізитів, як дата і місце його складання. Як правило, умова про підписання правочинів сторонами є загальновідомою, і тому заповідач, зазвичай, ставить

свій підпис у кінці заповідального розпорядження без додаткової вказівки нотаріуса. Відомості ж про необхідність зазначення місця і дати складення заповіту не досить поширені. Особа може і не знати про необхідність їх зазначення. А нотаріус не зможе вказати на цю помилку та надати можливість заповідачеві її виправити через заборону ознайомлення з текстом секретного заповіту. Вирішуватись ця ситуація може припущенням, що правове значення для настання юридично значущих дій має лише дата посвідчення заповіту, а не дата його складення.

Також можна визначити недоліки порядку оголошення секретного заповіту. Нотаріус, отримавши відомості про смерть спадкодавця і відкриття спадщини, призначає день оголошення заповіту. Про день оголошення він повідомляє членів сім'ї та родичів спадкодавця. Але відсутній законодавчо закріплений граничний строк для повідомлення родичів спадкодавця про оголошення заповіту та строку призначення нотаріусом дати такого оголошення.

Крім цього, проблемним питанням є обмеження суб'єктного складу осіб, яких нотаріус повинен повідомити про день оголошення заповіту. Законодавець також не приймає до уваги випадки відсутності в заповідача родичів, нез'явлення в зазначений час родичів для ознайомлення зі змістом заповіту. Тобто не врегульованими залишаються питання щодо порядку оголошення заповіту без зацікавлених осіб. З цього приводу пропонується законодавчо закріпити можливість оголошення нотаріусом змісту заповідальних розпоряджень у присутності двох свідків зі складанням протоколу.

Отже, для подальшого розвитку секретного заповіту необхідно:

- визначити коло осіб, які мають право складати секретний заповіт;
- внести обмеження про те, що заповіт не може суперечити закону або моральним засадам суспільства;
- встановити обов'язковість зазначення лише дати посвідчення секретного заповіту та необов'язковість зазначення дати його складання;
- зазначити, що строк оголошення секретного заповіту має встановлюватися нотаріусом, але він не повинен перевищувати строку для прийняття спадщини.